

دانشگاه پیام نور

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته زبان و ادبیات فارسی

دانشکده علوم انسانی

گروه علمی زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه :

بررسی عشق در

« لیلی و مجنون » نظامی و « رومئو ژولیت » شکسپیر

استاد راهنما :

آقای دکتر باقر صدری نیا

استاد مشاور :

آقای دکتر میر نعمت اله موسوی

نگارش :

زهره عقیلی

ماه و سال

شهریور ماه 1389

دانشگاه پیام نور
تهران
استان

تاریخ: _____
شماره: _____
پیوست: _____

تصویب نامه پایان نامه

پایان نامه: بررسی عشق در لیلی و مجنون نظامی و **Romco & Juliet** شکسپیر
که توسط خانم زهره عقیلی تهیه و به هیأت داوران ارائه گردیده است مورد تأیید می باشد.

تاریخ دفاع: ۸۹/۶/۳۷ نمره: ۱۹/ - نمره نهایی: ۱۹/۶/۳۷
درجه ارزشیابی: عالی

اعضای هیأت داوران:

نام و نام خانوادگی	هیأت داوران	مرتبۀ علمی	امضاء
۱- آقای دکتر باقر صدری نیا	استاد راهنما	دانشیار	
۲- آقای دکتر میرنعمت اله موسوی	استاد مشاور	استادیار	
۳- آقای دکتر احمد محمدی	استاد داور	استادیار	
۴- خانم دکتر محبوبه عبدالهی	نماینده گروه علمی	مربی	
۵- آقای دکتر سید مهدی عراقی	نماینده تحصیلات تکمیلی	استادیار	

تقدیم

تقدیم به آستان حضرت دوست که هستی‌ام از اوست
به پیشگاه ائمه‌ی اطهار (ع) که در مذهب عشق الهی ، معلمان عشق راستین بودند .

این دفتر را تقدیم می‌نمایم به

پدر و مادر عزیز ، مهربان و فداکارم

که همواره با عشق و اخلاص تمام در ارتقای علم و دانش فرزندان خود کوشیده‌اند و کلمه به
کلمه‌ی این پژوهش ، تالووی زیبای محبت‌های آنهاست .

و هم چنین

برادر خوبم ، علیرضا که یار و مشوق من بوده است .

و تمام عاشقان عشق راستین !

آنان که در این راه رفتند ، آنان که در راهند و آنان که خواهند آمد تا قدم بر این مسیر
بگذارند .

سپاس‌گزاری

من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق

از زحمات بی دریغ پدر عزیز و مادر مهربانم که با فراهم آوردن شرایط و محیطی توأم با صمیمیت و آرامش ، هم چون باغبانانی دلسوز در اعتلای علم و معرفت این جانب کوشیده‌اند و مشوق من در راه کسب علم و دانش بوده و درس ایمان و استقامت را به من آموختند کمال امتنان و سپاس را دارم و مراتب قدرشناسی خود را به پیشگاهشان تقدیم می‌نمایم .

سپاس‌گزاری

من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً

از استادان بزرگوارم آقای دکتر میرنعمت اله موسوی و آقای دکتر باقر صدیقی نیا و تمامی استادانی که در طول دوران تحصیل از محضر پربرکتشان کسب فیض نموده و خوشه‌چین فضلشان بوده‌ام، کمال سپاس و تشکر را دارم و از خداوند متعال توفیق تمامی خدمت‌گزاران فرهنگ و ادب این مرز و بوم را خواهانم.

چکیده

ادبیات هر سرزمینی آینه‌ی افکار و آداب و رسوم حاکم بر آن جامعه است. یکی از مهم‌ترین و در عین حال مردمی‌ترین نوع ادبیات، ادبیات داستانی است که به بیان غم‌ها، شادی‌ها، آلام، لذات، تاثرات روحی، دوستی‌ها و عشق‌ها می‌پردازد.

داستان‌های عاشقانه را در ادب فارسی می‌توان با شعر نمایشی در ادب اروپا برابر دانست. نویسندگان و نقالان بسیاری در طول تاریخ به داستان سرایی پرداخته‌اند اما شاید بتوان گفت که هیچ یک از آنها همچون نظامی و شکسپیر داستان سرایی را به اوج کمال نرسانده‌اند.

بررسی عشق در «لیلی و مجنون» نظامی و «رومئو و ژولیت» شکسپیر که نماد ادبیات داستانی شرق و غرب هستند موضوع این پژوهش است. این تحقیق شامل پنج فصل است:

فصل اول به معرفی نظامی و شکسپیر و آثار آنها اختصاص یافته است.

در فصل‌های دوم و سوم، پس از نقل خلاصه‌ای از هر دو داستان، به ذکر منابع اولیه هر داستان و اینکه نظامی و شکسپیر برای خلق آثار خود از چه منابعی استفاده کرده و چه تغییراتی در آن داده‌اند، پرداخته شده است.

در فصل چهارم، شخصیت‌ها و قهرمانان دو اثر معرفی و ویژگی‌های جسمی و روحی آنها توصیف شده است.

در فصل پنجم، پس از تعریف عشق و انواع آن، به بررسی عشق عشاق نسبت به همدیگر، حوادث داستان، نحوه‌ی آشنایی عاشقان، دشواری‌های راه عشق از قبیل فراق، هجران و وجود رقیب و مخالفت و دشمنی اطرافیان و همچنین به بررسی دیدگاه نظامی و شکسپیر نسبت به عشق پرداخته شده است.

نتیجه پژوهش حاضر در پایان رساله آمده است.

کلمات کلیدی: عشق، لیلی و مجنون، رومئو و ژولیت

نام و نام خانوادگی: زهره عقیلی

شماره دانشجویی: 8571030791

رشته تحصیلی: زبان و ادبیات فارسی

استاد راهنما: آقای دکتر باقر صدری نیا

استاد مشاور: آقای دکتر میر نعمت اله موسوی

عنوان پایان نامه: بررسی عشق در «لیلی و مجنون» نظامی و «رومئو و ژولیت» شکسپیر

ماه و سال دفاع: شهریور 1389

فهرست :

صفحه	عنوان
1.....	مقدمه
7.....	فصل اول (نظامی و شکسپیر
8.....	1 - 1 - نظامی
13.....	1 - 2 - سبک نظامی
13.....	1 - 2 - 1 - توصیف مناظر ، اشخاص یا احوال در آثار نظامی
13.....	1 - 2 - 2 - غزل و قصیده در اشعار نظامی
14.....	1 - 2 - 3 - قصاید نظامی
14.....	1 - 3 - زبان اشعار نظامی
16.....	1 - 4 - آثار نظامی
18.....	1 - 5 - ویلیام شکسپیر
20.....	1 - 6 - ارزش ادبی شکسپیر
20.....	1 - 7 - خصوصیات نمایش نامه‌ها و آثار شکسپیر
24.....	1 - 8 - حوادث لندن ، مرگ پسر ، پدر و تأثیر آنها بر آثار شکسپیر
25.....	1 - 9 - سابقه‌ی تاریخی و اجتماعی
26.....	1 - 10 - آثار شکسپیر
29.....	1 - 11 - گاه شمار رویدادهای مهم عصر شکسپیر.....
30.....	فصل دوم - لیلی و مجنون
31.....	2 - 1 - لیلی و مجنون
31.....	2 - 2 - خلاصه‌ی داستان
39.....	2 - 3 - منابع داستان « لیلی و مجنون »
44.....	2 - 4 - ویژگی‌های مثنوی « لیلی و مجنون » نظامی

- فصل سوم - رومئو و ژولیت 48
- 3 - 1 - خلاصه‌ی داستان رومئو و ژولیت 49
- 3 - 2 - منابع و نحوه‌ی شکل‌گیری داستان « رومئو و ژولیت » 58
- فصل چهارم قهرمان یا شخصیت داستان‌های « لیلی و مجنون » و « رومئو و ژولیت » .. 62
- 4 - 1 - قهرمان یا شخصیت داستان 63
- 4 - 2 - مجنون 63
- 4 - 3 - مجنون مظهر عشق صوفیانه 65
- 4 - 4 - لیلی 66
- 4 - 5 - پدر لیلی 67
- 4 - 6 - پدر قیس 68
- 4 - 7 - ابن‌السلام 69
- 4 - 8 - نوفل بن مساحق 69
- 4 - 9 - مادر لیلی 70
- 4 - 10 - رومئو 71
- 4 - 11 - ژولیت 73
- 4 - 12 - ژولیت از دیدگاه رومئو 74
- 4 - 13 - مادر ژولیت 74
- 4 - 14 - کنت پاریس 75
- 4 - 15 - کاپولت 75
- 4 - 16 - پرستار 76
- 4 - 17 - راهب 76
- 4 - 18 - مرکوتیو 77
- 4 - 19 - بن‌وولیو 78

79..... 4 - 20 - اشخاص « رومئو و ژولیت »

81..... فصل پنجم عشق در « لیلی و مجنون » نظامی و « رومئو و ژولیت » شکسپیر

82..... 5 - 1 - عشق

83..... 5 - 2 - انواع عشق

83..... 5 - 2 - 1 - عشق به خانواده

83..... 5 - 2 - 2 - عشق افلاطونی

83..... 5 - 2 - 3 - عشق به مذهب

83..... 5 - 2 - 4 - عشق رمانتیک

83..... 5 - 2 - 5 - عشق یک طرفه

83..... 5 - 2 - 6 - عشق لحظه‌ای

83..... 5 - 2 - 7 - عشق فداکارانه

83..... 5 - 2 - 8 - عشق راستین

83..... 5 - 2 - 9 - وصال

83..... 5 - 2 - 10 - عشق افلاطونی یا حب العذری

85..... 5 - 3 - عشق در « لیلی و مجنون »

85..... 5 - 4 - عشق و علاقه‌ی لیلی و مجنون

88..... 5 - 5 - عشق در « رومئو و ژولیت »

88..... 5 - 6 - عشق و علاقه‌ی رومئو و ژولیت

89..... 5 - 7 - عشق لیلی در « لیلی و مجنون » نظامی

90..... 5 - 8 - عشق مجنون

92..... 5 - 9 - عشق ژولیت

94..... 5 - 10 - عشق رومئو

95..... 5 - 11 - نحوه‌ی آشنایی لیلی و مجنون

95.....	5 - 12 - نحوه‌ی آشنایی رومئو و ژولیت
96.....	5 - 13 - رقیب
97.....	5 - 14 - مقایسه‌ی دو رقیب عشقی - ابن‌السلام و کنت پاریس
98.....	5 - 15 - ملاقات و دیدار پنهانی عاشقان
99.....	5 - 16 - موانع بر سر راه عشق
99.....	5 - 17 - معایب مجنون و رومئو از دیدگاه معشوقشان
100.....	5 - 18 - تکامل بخشی عشق
101.....	5 - 19 - عشق و اختلاف‌های پیرامون آن
103.....	5 - 20 - وجود جنگ و دشمنی و خشونت در دو داستان
104.....	5 - 21 - وجود اعتقادات مذهبی در دو اثر
104.....	5 - 22 - حکم و سلطه‌ی تقدیر و سرنوشت در دو داستان
106.....	5 - 23 - منع اطرافیان از عشق
108.....	5 - 24 - دیدگاه نظامی و شکسپیر نسبت به عشق
110.....	5 - 25 - عشق و خودشناسی
111.....	5 - 26 - زن « معشوقه » در ادبیات غنایی
112.....	5 - 27 - دیدگاه نظامی و شکسپیر نسبت به زن
113.....	5 - 28 - مقایسه‌ی لیلی و ژولیت (سیمای دو زن)
115.....	5 - 29 - زن در رساله‌های اخلاقی
117.....	واژه عشق در ابیات « لیلی و مجنون » نظامی
127.....	نتیجه
131.....	منابع

مقدمه

تعبیر و اصطلاح « ادب تطبیقی » را در اروپا ، « اولین بار نقادی فرانسوی به نام ویلمن در سال 1828 به کار برد » (نک . ساجدی ، 1386 ، 55)

« ادب تطبیقی در واقع عبارتست از تحقیق در باب روابط و مناسبات بین ادب ملل و اقوام مختلف جهان » (زریں کوب ، 1374 ، 181) در واقع ادبیات تطبیقی اصطلاحی برای Literature Comparee فرانسوی یا Comparative Literature انگلیسی است .

« ادبیات تطبیقی هنرروشمندی است به خاطر تحقیق در پیوندهای قیاسی ، قرابت ، تأثیر مقایسه‌ی ادبیات با قلمروهای دیگر بیان و معرفت ، یا این که موضوعات و یا متون ادبی مابین آنها ، با فاصله یا بدون فاصله نسبت به زمان و یا به مکان ، آن هم به شرط اینکه متعلق به چندین زبان و یا به چندین فرهنگ باشند ، و یا اینکه حتی جزء یک سنت باشند تا بهتر بتوان به وصف آنها ، به درک و به ارزیابی آنها پرداخت » . (ایوشورل ، 1386 ، 25)

اثر تطبیقی بیشتر نظر به این دارد که معلوم نماید کدام یک از آثار ، تحت تأثیر اثر دیگر به وجود آمده است و یک اثر ادبی در بین ملل دیگر تا چه اندازه و چگونه مورد تقلید واقع گردیده است .

داستان « لیلی و مجنون » اثر نظامی گنجوی استاد بزرگ داستان سرای شرق است که نظامی داستان عشق دو دلداده را به زیبایی به رشته‌ی نظم کشیده است و « رومئو ژولیت » از بزرگ‌ترین و زیباترین داستان‌های شکسپیر می‌باشد . این دو اثر شباهت‌های بسیاری با هم دارند . بررسی عشق در این دو اثر که نماد ادبیات داستانی شرق و غرب می‌باشند در حوزه ادبیات تطبیقی انجام می‌گیرد .

داستان « لیلی و مجنون » حکایت مجنون بنی عامر است که از کودکی دلداده‌ی عشق لیلی است ولی خانواده‌ی لیلی ، مجنون را از ازدواج با او منع می‌کنند و مجنون شیدا ، آواری کوه و بیابان می‌گردد و از عقل و عاقلان کناره می‌گیرد و در نهایت در فراق لیلی ، جان می‌سپارد .

داستان « رومئو و ژولیت » شکسپیر ، قصه‌ی دو دلداده‌ی عاشق از شهر وروناى ایتالیاست که به طور اتفاقی در یک مهمانی آشنا می‌شوند و به خاطر خصومت و دشمنی دیرینه‌ی خانواده‌هایشان و نیز قتل یکی از اطرافیان ژولیت به دست رومئو ، حوادث و اتفاقات ناگواری برای دو عاشق رخ می‌دهد . رومئو تبعید می‌شود و ژولیت عاشق ، با نوشیدن داروی مرگ آسا و با قبول خطرات با مرگ روبه‌رو می‌گردد تا خود را به معشوق برساند ولی داستان با مرگ دو عاشق در سرداب تاریک کلیسا پایان می‌پذیرد.

نظامی چارچوبی را برای داستان « لیلی و مجنون » وضع کرد که تمام شاعران ادبیات اسلامی به ویژه شاعران ایرانی و ترک به آن پای بند بودند . « شاعرانی همچون امیرخسرو دهلوی ، عبدالرحمن جامی ، عبدا... هاتقی از سبک نظامی در داستان « لیلی و مجنون » پیروی کرده‌اند . » (نک . نظمی تبریزی ، 1386 و 721)

نظامی این داستان عاشقانه را زیبا و شیوا سروده است «وی به کمک موادی پراکنده از منابع این داستان همچون اثر والبی و الاغانی ابوالفرج اصفهانی ، توانسته است داستانی منسجم و اثری زیبا و ماندگار بیافریند . » (نک . احمد نژاد ، 1375 ، صص 32 و 33)

« لیلی و مجنون » داستان دو دلدادگی پاک باز است که عشق و علاقه‌ی آنها هیچ گونه تغییری در روند آداب و رسوم جاری قوم خویش نمی‌تواند به وجود آورد و سرنوشت گریز ناپذیر و خارج از حیطه‌ی قدرت انسانی برای آنها ، مرگ را رقم می‌زند .

پس از قرن‌ها در داستان « رومئو و ژولیت » عشق دو دلدادگی شیفته با اختلافات شدید خانواده‌هایشان به بن بست یک فرجام شوم و یک سرنوشت دردناک اجتناب ناپذیر سوق داده می‌شود و داستان با مرگ آن دو عاشق پایان می‌پذیرد .

با این که دنیای شرق تا زمان معاصر ، هیچ شناختی درباره‌ی « رومئو و ژولیت » نداشته ، اما از دیرباز از داستان غم انگیز « لیلی و مجنون » در ادب خود برخوردار بوده است . شکسپیر از وجود چنین داستانی آگاه نبود اما این داستان در طول سال‌ها الهام بخش دهها تن از شاعران بزرگ در آفرینش منظومه‌های خیال انگیز بوده است و هم اکنون نیز در آثار بسیاری از شاعران و نویسندگان ، انعکاس دارد .

(از همان ابتدا که شکسپیر اثر جاودانه‌ی خود « رومئو و ژولیت » را آفرید ، جهان غرب پیوسته این سخن را تکرار کرده که «در جهان ، داستانی غم انگیزتر از این داستان پدید نیامده است».) (1 . 1 . کراچکوفسکی ، 1378 ، 23) شکسپیر نمایش نامه نویس نابغه ، این داستان را به چنان اوجی رساند که سالیان سال ، این اثر همواره مورد توجه بوده است .

داستان حزن انگیز دلدادگان نگون بخت در نمایش نامه‌ی « رومئو و ژولیت » تماشاگر یا خواننده‌ی این اثر را متأثر و ناراحت می‌کند .

شکسپیر نشان می‌دهد که چگونه اهریمن کینه و عداوت دیرین میان دو خانواده، عاشق و معشوقی را که جز عشق گناهی ندارند، در اوج جوانی قربانی می‌کند تا خانواده‌هایشان به خود آیند و کینه‌ها را به آب چشم این سوگ بزرگ بشویند.

«تراژدی یا سوگنامه چنان که ارسطو در کتاب «بوطیقا (شعر)» آورده است به حقیقت برزخی است که با گذر از آن، آدمی از کدورتها پاک می‌شود.» (استوارت، مقدمه‌ی دکتر الهی قمش‌ای، 1374، 5)

روش کار:

برای انجام این پژوهش مراحل زیر انجام شد.

- 1 - ابتدا منابع و کتاب‌های مرتبط با موضوع تحقیق، مطالعه و فیش برداری شد.
- 2 - فیش‌ها که حاوی اطلاعاتی پیرامون نام اشخاص، کتاب‌ها، نام محل و تاریخ وقوع حوادث یا نگارش آثار بودند، مرتب و طبقه‌بندی شد.
- 3 - چهار چوب تحقیق مشخص و فصل بندی شد.
- 4 - فیش‌ها و مطالب به فصل‌های مربوط اختصاص داده شد.
- 5 - در حین نگارش هر فصل در صورت لزوم به ذکر نام اشخاص، منابع و تاریخ و مطالب، فیش‌ها مورد استفاده قرار گرفته شد.

معرفی منابع :

علاوه بر آثار نظامی و شکسپیر که از منابع اصلی تحقیق حاضر بودند ، در این پژوهش از منابع مختلفی استفاده شده است که در سطور زیر برخی از آنها معرفی می‌گردد .

1 - « لیلی و مجنون » نظامی گنجوی به صورت داستانی منظوم حکایت عشق دو دلدادگی عرب است که به طور مستقیم یعنی آوردن بیت یا ابیاتی از آن یا به طور غیر مستقیم یعنی استفاده از معنا و مفهوم بیت‌ها از آن استفاده شده است .

2 - از نمایش نامه‌ی « رومئو و ژولیت » شکسپیر ضمن آوردن خلاصه‌ای از داستان ، از جملات و معنا و مفهوم آن در نگارش این تحقیق استفاده شده است .

3 - « پیر گنجه در جستجوی ناکجا آباد » نوشته‌ی دکتر عبدالحسین زرین کوب است و شامل معرفی نظامی گنجوی و تحلیل و بررسی آثار وی می‌باشد که از این کتاب در بخش مربوط به « لیلی و مجنون » و « نظامی » استفاده گردیده است .

4 - کتاب « تحلیل آثار نظامی گنجوی » که نوشته‌ی دکتر کامل احمد نژاد است ، علاوه بر معرفی نظامی به بررسی اسکندر نامه‌ی وی پرداخته است و در این پژوهش از قسمت مربوط به معرفی نظامی ، استفاده شده است .

5 - « لیلی و مجنون » نوشته‌ی ا. ا. کراچکوفسکی که توسط دکتر احمد نژاد ترجمه شده است به بررسی کتاب « لیلی و مجنون » پرداخته و منابع اولیه آن را معرفی می‌نماید . همچنین این کتاب دارای اطلاعاتی پیرامون مجنون از قبیل تاریخ و محل زندگی وی ، معنای مجنون ، رقبای مجنون و اشخاصی که به مجنون شهرت داشتند و ... است که در این تحقیق مورد استفاده واقع شده است .

6 - « سیمای دو زن » نوشته‌ی سعیدی سیرجانی است که به بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های لیلی و شیرین دو شخصیت زن در آثار نظامی یعنی « لیلی و مجنون » و « خسرو و شیرین » می‌پردازد و در این پژوهش از قسمت‌های مربوط به توصیف لیلی استفاده گردیده است .

فصل اول

نظامی و شکسپیر

مقایسه عشق در « لیلی و مجنون » و « رومئو و ژولیت » مستلزم آشنایی با زمان و چگونگی نگارش این داستان‌ها می‌باشد. بررسی عشق از دیدگاه نظامی و شکسپیر و نیز عوامل روحی و روانی و طرز زندگی این دو استاد بزرگ ادبیات داستانی، ما را در بررسی عشق در این دو اثر یاری خواهد داد. از این رو پیش از طرح بحث، به زندگی نظامی و شکسپیر و حوادث و اتفاقاتی روزگار آنها به ویژه زمان نگارش « لیلی و مجنون » و « رومئو و ژولیت » می‌پردازیم.

نظامی

نظامی شاعر قرن ششم و استاد داستان سرای ایران است. « محققان نام او را جمال الدین بن یوسف موید گنجوی می‌دانند ». (کفافی ، 1382 ، 269) مطابق آنچه از آثار خود او و نوشته های دیگران بر می آید « نام وی الیاس و تخلصش نظامی است برای وی کنیه ی ابومحمد و لقب نظام الدین و گاه جمال الدین نیز ذکر کرده اند . نظامی در گنجه یکی از شهرهای کشور آذربایجان به دنیا آمد ، مادرش رئیسه کرد و پدرش یوسف پسر زکی موید و بزرگترین حامی نظامی ، دایی وی خواجه عمر، وزیر یا یکی از اعیان بلندمقام دربار اتابکان گنجه بود. » (نک: احمدنژاد، 1375 ، صص 9 - 8 - 7) درباره ی تاریخ ولادت و وفات نظامی اختلاف بسیاری وجود دارد . استاد نظامی تبریزی در کتاب تذکره الشعراء خویش ، با استفاده از حروف ابجد ، از واژه ی (شاعری ادیب) زمان وفات نظامی گنجوی را سال 598 ق می‌داند.

« چون بود در جهان سخن ، شاعری ادیب

از (شاعری ادیب) توان جست سال او »

(نظمی تبریزی 1386 ، 720)

ولی استاد برات زنجانی « تاریخ وفات نظامی را در حدود سال 603 هجری می‌داند . » (نک :
نظامی گنجوی ، 1383 ، 10) این در حالی است که « سنگ قبر کهنه‌ای با تاریخ چهار رمضان 605
هجری در محل اصلی قبر نظامی کشف شده است » (ر . ک . احمدنژاد ، 1375 ، 13) نظامی زندگی
روستایی داشت . « سعید نفیسی امرار معاش نظامی را از راه برزیگری دانسته است . » (نک : سعید
نفیسی ، 1368 ، 18) اما با توجه به دو بیت از « لیلی و مجنون » شاید بتوان گفت که نظامی علاوه بر
شاعری ، شغل دیگری هم داشته است .

« این چار هزار بیت اکثر
شد گفته به چار ماه کمتر
گر شغل دگر حرام بودی
در چارده شب تمام بودی »
(نظامی ، 1387 ، 91_92/47)

ولی ممکن است منظور نظامی از شغل دیگر ، چیزی از قبیل نوشتن و مطالعه باشد نه برزیگری و
پیشه وری .

اجری خور دسترنج خویشم
گر محتشمم ز گنج خویشم « (9/3)
(نظامی ، 1387 ، 60)

با آن که نظامی روی نیاز به دربار سلطان و امیری نمی‌سود ولی آثارش را پادشاهان چون کاغذ زر
، دست به دست می‌بردند و همچون تحفه‌ی گرانبها به همدیگر می‌فرستادند .

نظامی از بدخواهی حاسدان و تنگ چشمان در امان نبود . عده‌ای به مقام ادبی او رشک می‌بردند و
چشم دیدنش را نداشتند و این نکته را می‌توان از اشعارش دریافت . « او حاسدان را به ژاژگویان و
ژاژخیانی تشبیه می‌کرد که چون سایه در پیش طبع خورشید وارث بوده‌اند و تعریضش را در دست
گرفته‌اند . » (محمدزاده صدیق ، 1370 ، 118)